

# ARMOEDE EN DEPRIVATIE BIJ BELGISCHE KINDEREN

---

## EEN VERGELIJKING VAN DE RISICOFACTOREN IN DE DRIE GEWESTEN EN DE BUURLANDEN

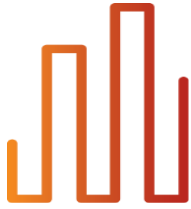
FRANK VANDENBROUCKE (UVA) & ANNE-CATHERINE GUIO (LISER)

# Armoede en deprivatie bij kinderen: welke indicatoren?

- **Monetaire benadering**

Gangbare EU-maatstaf: alle leden van een gezin (kinderen, volwassenen) zijn 'arm' als het gezinsinkomen onder de armoededrempel ligt (= 60% van het nationale mediaan inkomen).

- De armoededrempel hangt af van het inkomensniveau in elk land. Het gaat om een **relatieve** meting.
- Alle gezinsleden worden op dezelfde voet behandeld: gezin = **black box**.
- Nieuwe EU-maatstaf (maart 2018): **specifieke indicatoren voor deprivatie bij kinderen**; meten de dagelijkse problemen van kinderen, die anders kunnen zijn dan bij hun ouders.
  - Gebaseerd op 17 items die als noodzakelijk worden beschouwd voor elk kind dat in Europa leeft.
  - Meten de meer '**absolute**' verschillen tussen landen: de items zijn dezelfde, wat ook het welvaartspeil van het land is.



# SPECIFIEKE INDICATOREN DEPRIVATIE BIJ KINDEREN: 17 ITEMS I.V.M. MATERIËLE DEPRIVATIE

Het gezin beschikt voor minstens 1 kind niet over:

Wat nieuwe kleren (geen eigen keuze)

Twee paar schoenen (geen eigen keuze)

Dagelijks vers fruit en groenten (geen eigen keuze)

Dagelijks vlees, kip, vis (geen eigen keuze)

Aangepaste boeken (geen eigen keuze)

Uitrusting voor buitenontspanning (geen eigen keuze)

Spelletjes voor binnenshuis (geen eigen keuze)

Vrijtijdsactiviteiten (geen eigen keuze)

Feestjes (geen eigen keuze)

Vrienden uitnodigen (geen eigen keuze)

Schooluitstapjes (geen eigen keuze)

Vakantie (geen eigen keuze)

De woning van het gezin kampt met:

Onvoldoende verwarming (geen eigen keuze)

Het gezin/volwassenen kan/kunnen het zich niet veroorloven:

Versleten meubilair te ervangen (geen eigen keuze)

Auto (geen eigen keuze)

Achterstallige betalingen te vermijden

Internet (geen eigen keuze)

Twee EU-indicatoren aangenomen in maart 2018:

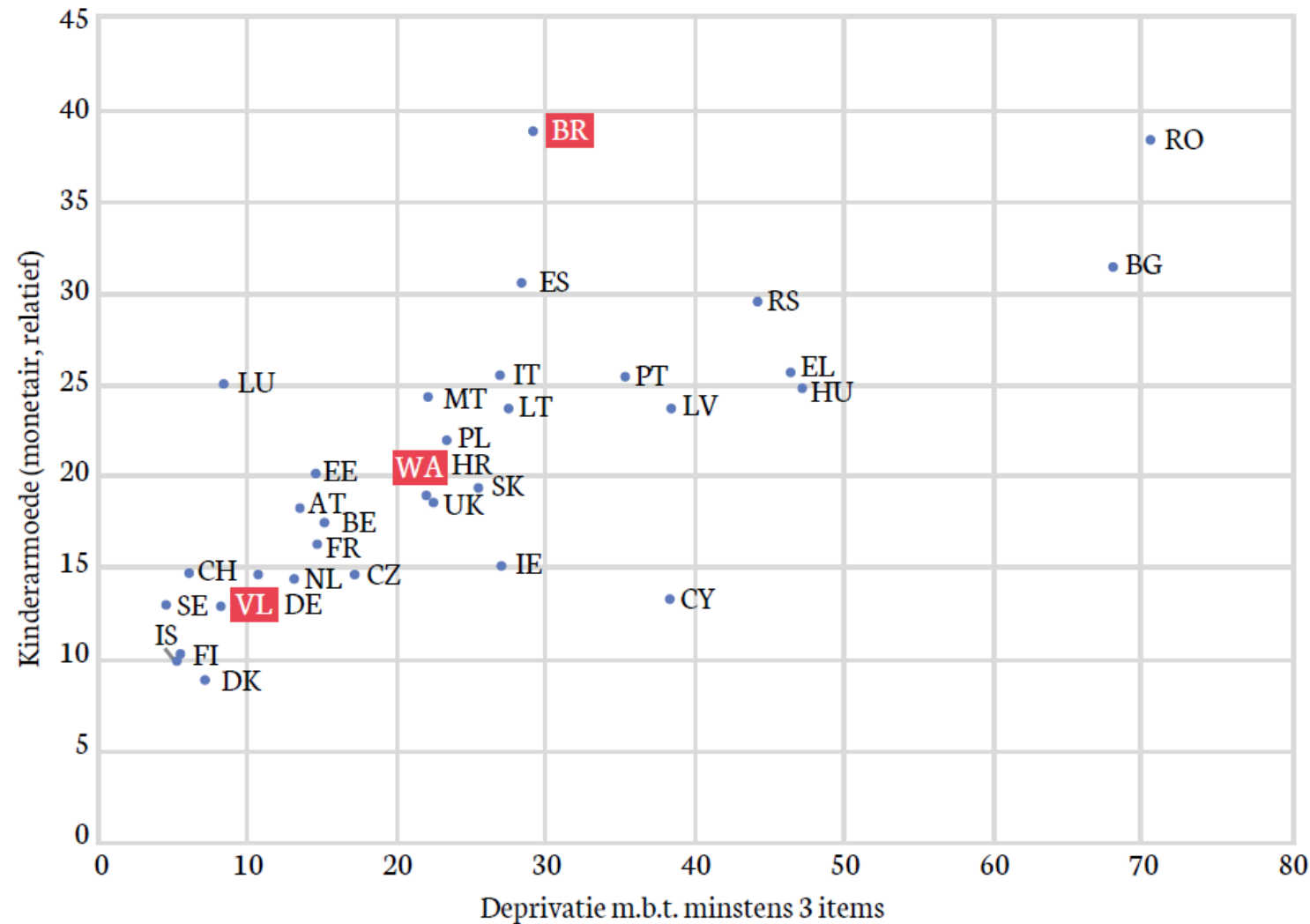
- Aandeel gedepriveerde kinderen: % kinderen dat niet beschikt over minstens 3 items
- Intensiteit van de deprivatie: gemiddeld aantal items dat gedepriveerde kinderen missen

## Opgepast:

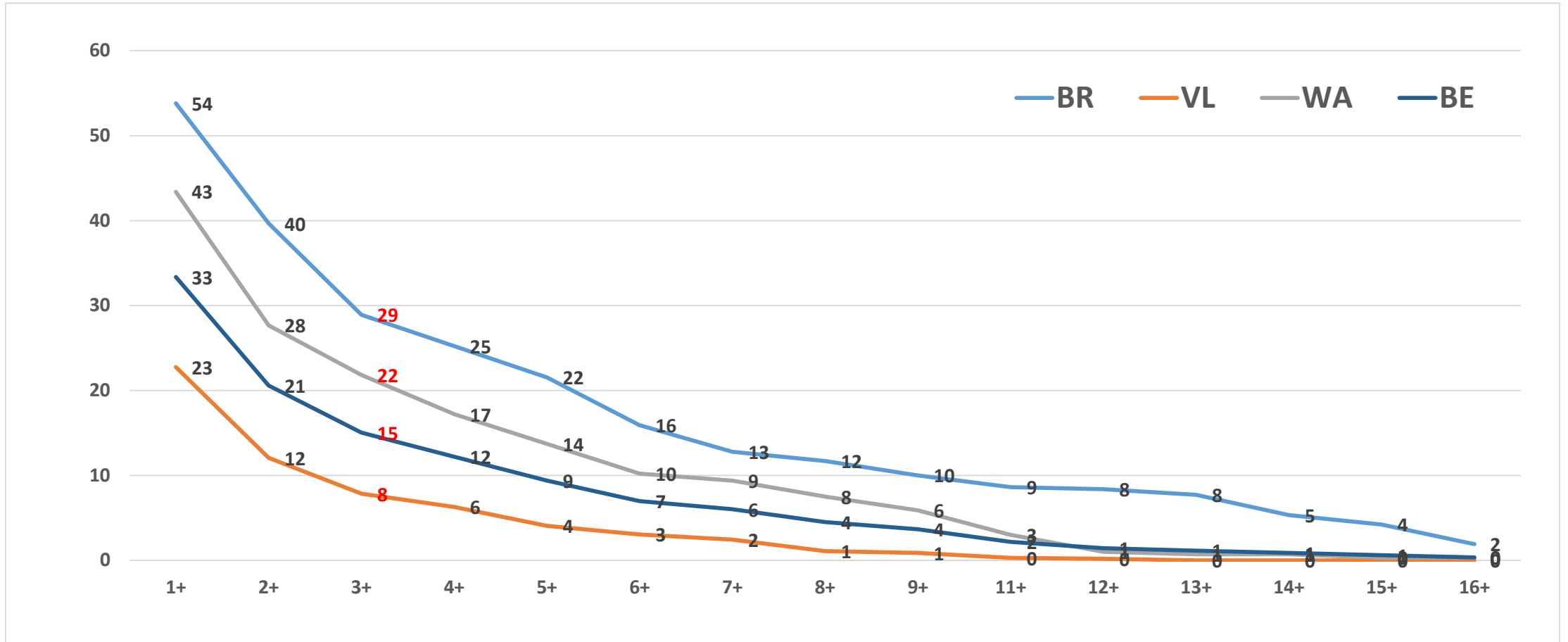
Bij vergelijking van Belgische gewesten en EU-lidstaten moeten we voorzichtig zijn:

1. Er zijn steekproeffouten bij de schattingen. Die zijn groter voor regionale dan voor nationale indicatoren.
2. We vergelijken uiteenlopende geografische entiteiten. Bij een vergelijking van natiestaten en gewesten moeten we eraan denken dat er in andere landen ook grote intergewestelijke ongelijkheden kunnen zijn.
3. Bij de vergelijking van Brussel met andere entiteiten moeten we weten dat armoede zich in de meeste Europese landen vooral in grootsteden concentreert. Toch hebben we vergelijkende cijfers voor Brussel nodig, gezien zijn institutionele legitimiteit in de strijd tegen armoede (door gedecentraliseerde bevoegdheden).
4. Deze *caveats* gaan zowel op voor vergelijkingen mbt deprivatie als mbt inkomensarmoede. Als we armoede per gewest berekenen, moet men er rekening mee houden dat de nationale armoededrempel wordt gebruikt.

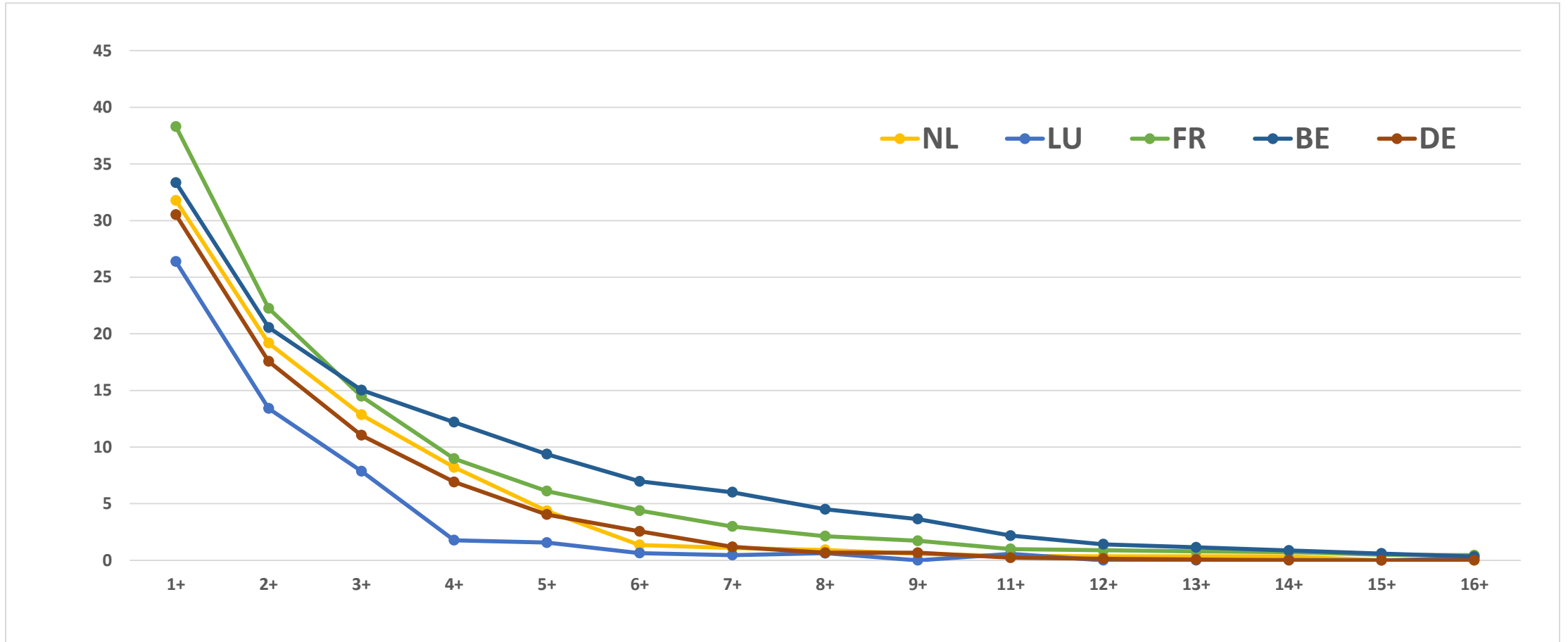
# Deprivatie en inkomensarmoede bij kinderen

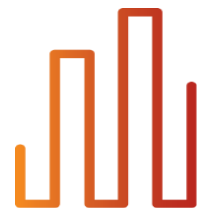


# VERDELING KINDEREN (TUSSEN 1 EN 15 JAAR) VOLGENS AANTAL ITEMS WAAR ZE NIET OVER BESCHIKKEN, %



# VERDELING KINDEREN (TUSSEN 1 EN 15 JAAR) VOLGENS AANTAL ITEMS WAAR ZE NIET OVER BESCHIKKEN, %





# DETERMINANTEN MATERIËLE DEPRIVATIE BIJ KINDEREN

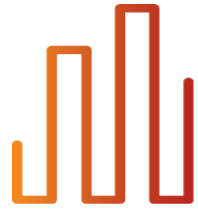
## – THEORIE (1 VAN 2)

(ZIE GUIO, MARLIER, VERBUNT EN VANDENBROUCKE)

1. Beschikken op langere termijn over **middelen**, bepaald door inkomen (huidig, maar ook verleden en toekomstig), eigendom, leenvermogen (permanent inkomen)

- **Huidig gezinsinkomen** (gegevens uit enquête)  
+ schatting van toekomstig inkomen, eigendom, leenvermogen, instabiliteit inkomen door indirecte variabelen
- **Scholingsgraad ouders**: verbonden met sterkere positie op arbeidsmarkt, erfenissen, makkelijker toegang tot kredieten en voor jonge mensen: rendement in menselijk kapitaal
- **(Nagenoeg) geen werk in het gezin**: voorspeller van toekomstig risico op werkloosheid; mogelijke hinderpaal voor toegang tot kredieten; erosie rijkdom en schuldenlast
- **Migratie van één ouder**: kwetsbaarder op arbeidsmarkt; minder geërfde rijkdom; moeilijker toegang tot kredieten
- **Schuldenlast gezin**: indicator voor (niet-)rijkdom
- **Een ouder met statuut zelfstandige**: moeilijk om inkomen en gezins- of beroepskosten te meten





# DETERMINANTEN MATERIËLE DEPRIVATIE BIJ KINDEREN-THEORIE (2 VAN 2)

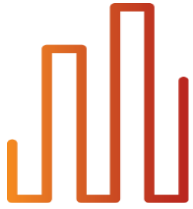
## 2. Noden/kosten

- Gewicht kosten huisvesting, geen goede gezondheid, kinderopvang enz.
- Beïnvloed door voordelen in natura (giften, sociale voordelen in natura...)

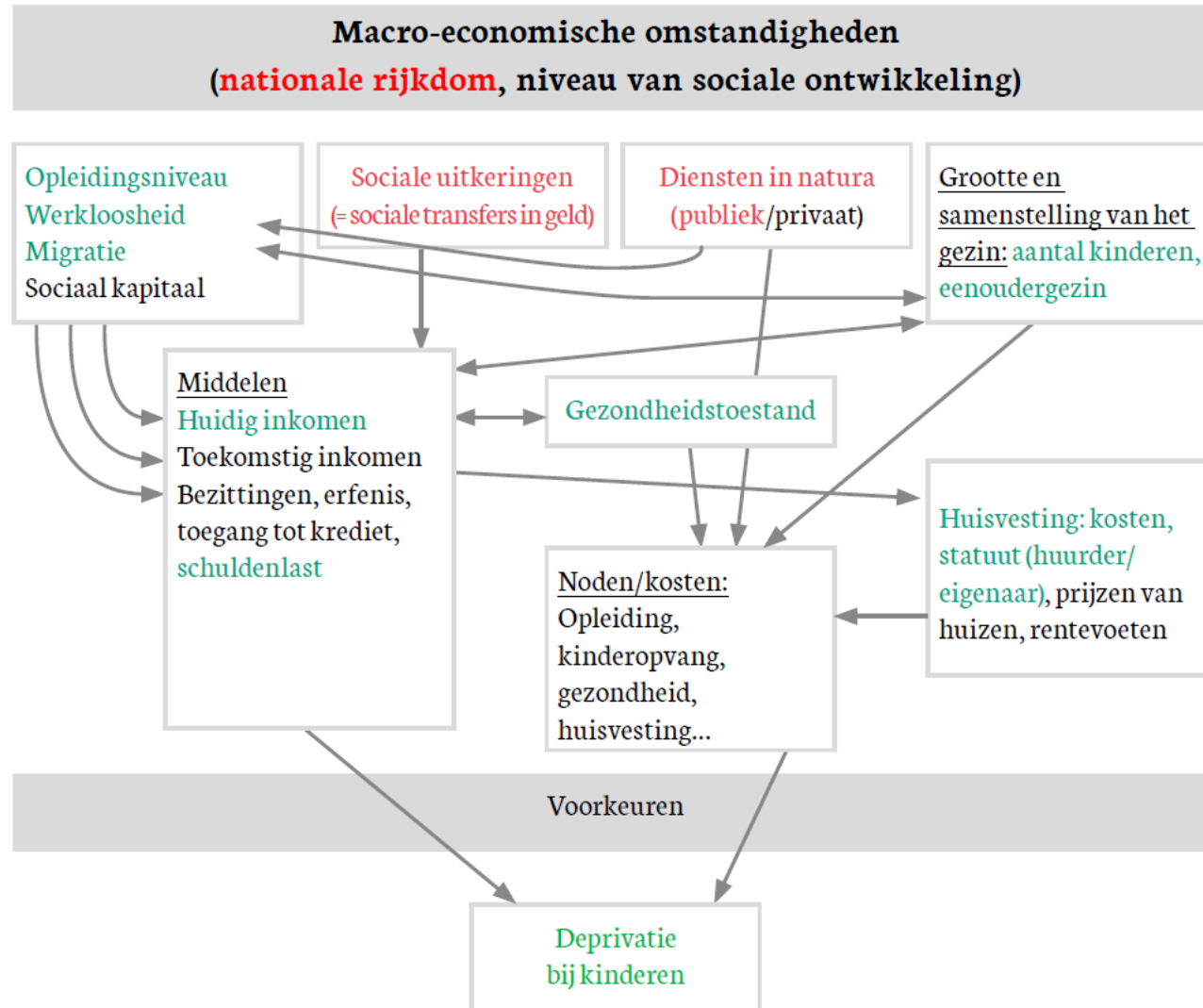
## 3. Omvang en samenstelling gezin

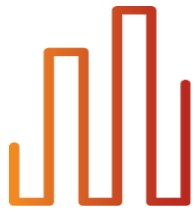
- Aantal kinderen, leeftijd alleenstaande ouder (meer kosten, kwetsbaarheid op arbeidsmarkt, afstemmen privé- en beroepsleven)

+ Impact van voorkeuren... En 'meetfouten' (inkomen, deprivatie)



# DETERMINANTEN MATERIËLE DEPRIVATIE BIJ KINDEREN

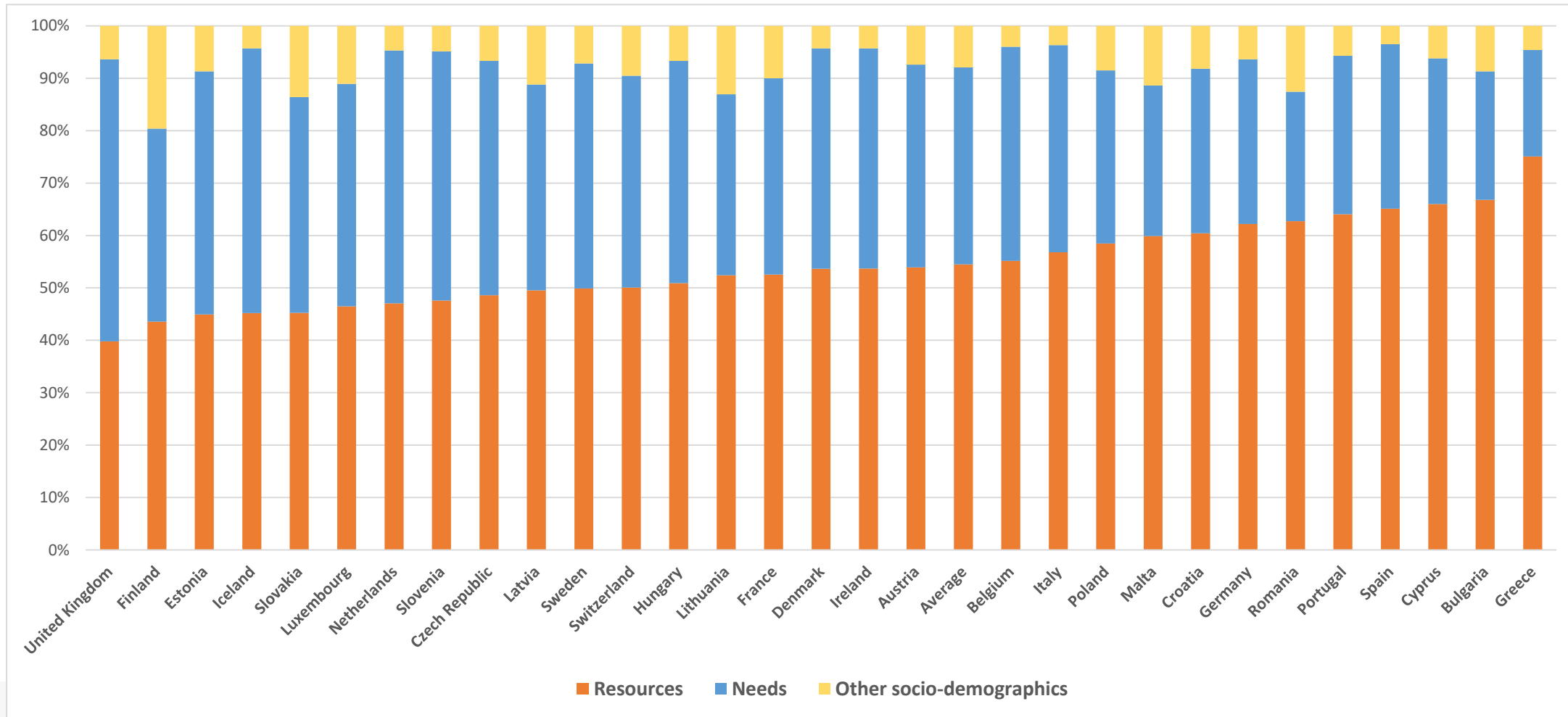


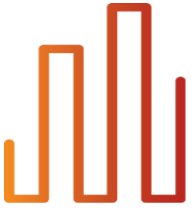


# EU-NIVEAU: BELANGRIJKSTE RESULTATEN

(GUIO, MARLIER, VERBUNT EN VANDENBROUCKE, 2018)

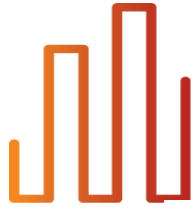
## 1. ANALYSE VAN DE DEPRIVATIE IN ELK LAND





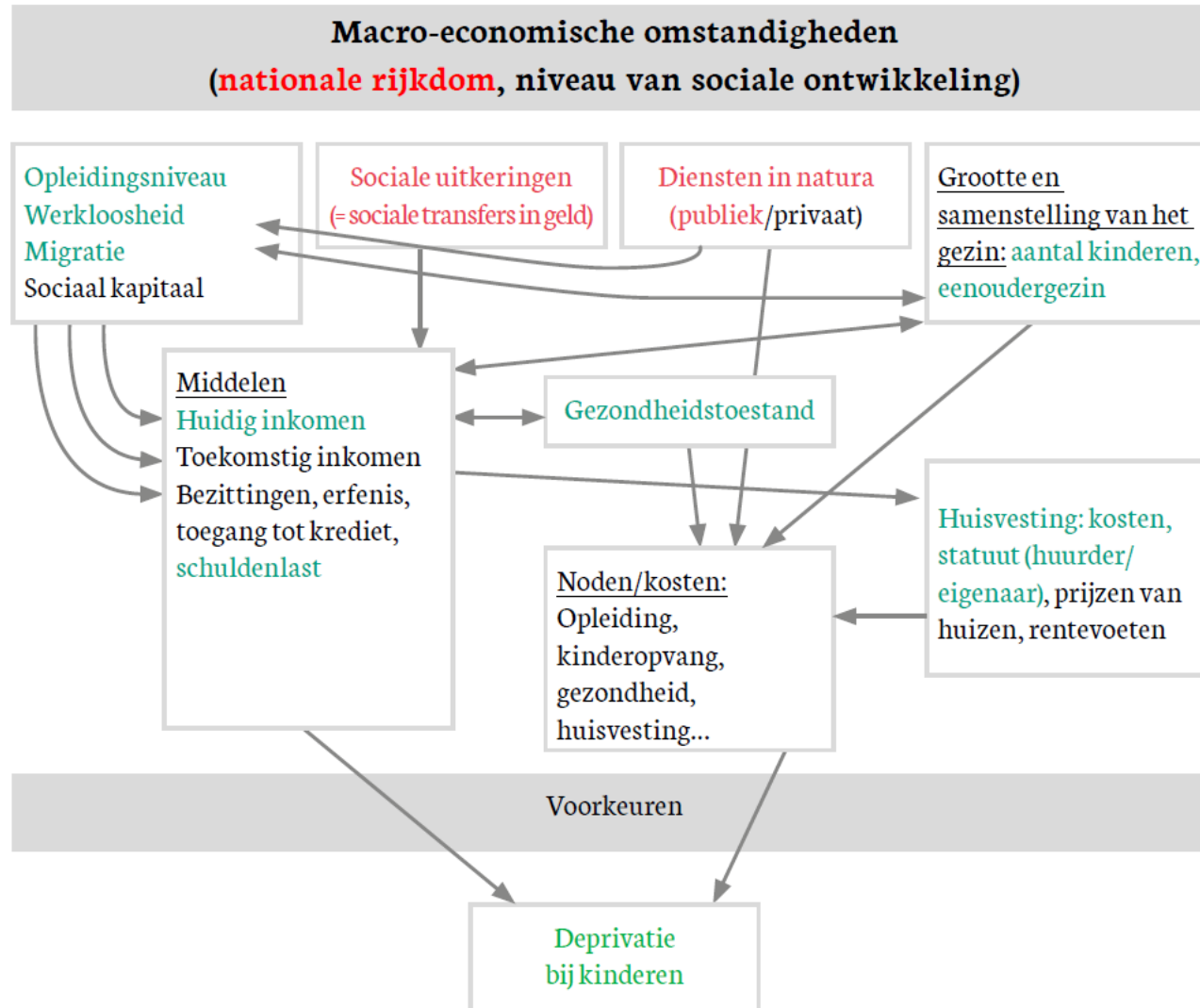
## 2. ANALYSE VAN DE VERSCHILLEN MBT DEPRIVATIE TUSSEN LANDEN

- De sociale voordelen in natura verminderen de deprivatie bij kinderen.
- Het niveau van het **BBP per inwoner** is significant:
  - Daarin zijn vervat: het niveau van sociale ontwikkeling, de gemiddelde rijkdom van gezinnen, het belang van giften tussen gezinnen, de kwaliteit van de openbare diensten...
- Dempend effect van **sociale uitkeringen in geld**, dat vooral werkt via het gezinsinkomen. Alleen significant op macroniveau en **met weglating van het gezinsinkomen**.



# BELGISCH NIVEAU: BELANGRIJKSTE RESULTATEN

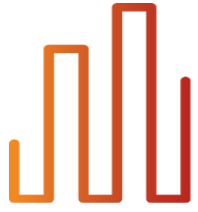
(GUIO EN VANDENBROUCKE, 2018)



**Alle variabelen in groen hebben de verwachte impact**

Gewestelijke verschillen:

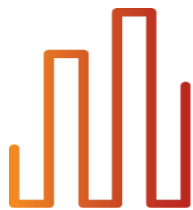
- Inkomen biedt meer bescherming in VL
- Negatieve impact lagere opleiding groter in WA/BR



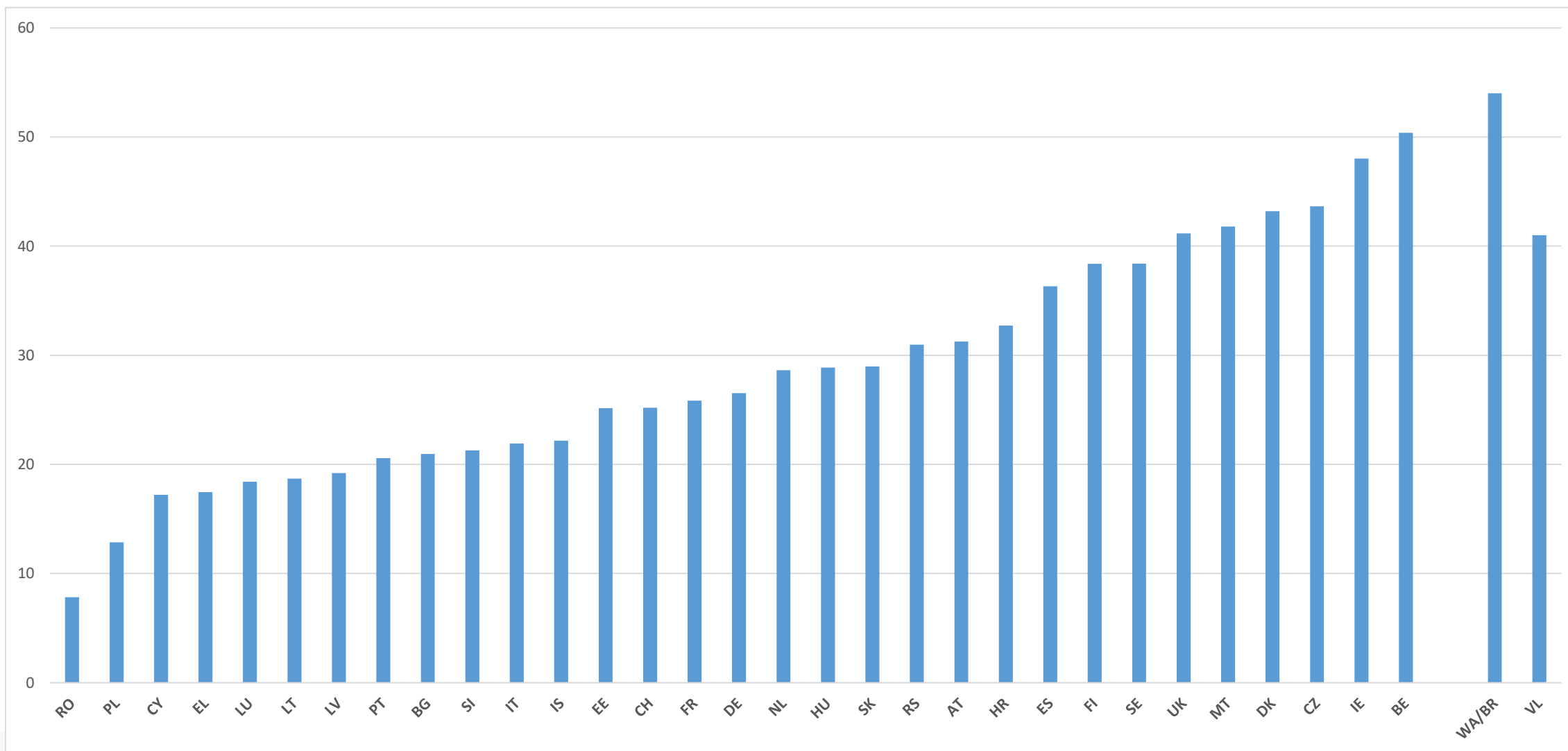
# DEPRIVATIE BIJ KINDEREN IN DE BELGISCHE GEWESTEN: MODEL?

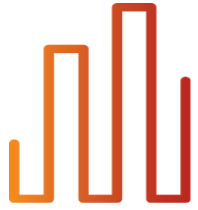
In België en de Belgische gewesten is het aandeel van de gedepriveerde kinderen dat leeft in gezinnen zonder werk bijzonder groot; oorzaken:

1. Het **aandeel kinderen** dat leeft in gezinnen zonder werk is in verhouding hoog in België en WA/BR.
  2. Het **risico op deprivatie** voor kinderen in gezinnen zonder werk is groot in de drie gewesten, in vergelijking met gezinnen waar wel wordt gewerkt.
- ➔ Hoog aandeel gedepriveerde kinderen in gezinnen zonder werk (zie EU-vergelijking volgende slide)



# AANDEEL KINDEREN DAT LEEFT IN GEZINNEN ZONDER WERK, EU-VERGELIJKING



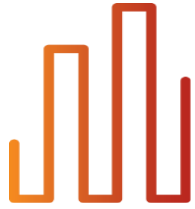


## CONCLUSIES & AANBEVELINGEN

Onze resultaten laten zien dat:

- **De intensiteit van de deprivatie** in België groter is dan in buurlanden.
- De interne structuur van kinderdeprivatie in België is uitzonderlijk in vgl. met andere Europese landen. **Niet werken** is een belangrijke oorzaak van deprivatie bij kinderen, vooral in WA en BR, maar ook in VL. Mensen die niet werken lopen een groot risico op deprivatie, in de drie gewesten.
- Guio et al. laten zien dat op EU-niveau **de macro-economische en beleidscontext** zowel de impact van bepaalde (observeerbare) risicofactoren beïnvloedt als de deprivatie bij kinderen die niet wordt verklaard door (observeerbare) kenmerken van gezinnen (invloed van algemeen welvaartspeil, rijkdom, transfers in natura enz.).





## CONCLUSIES & AANBEVELINGEN

- België heeft hoogste aandeel kinderen in gezinnen zonder werk van alle EU-lidstaten (LFS 2017). Tegelijk is de inkomensondersteuning voor deze gezinnen in België structureel matig, in vgl. met veel andere landen.
  - Voorbeeld: alleenstaande ouder (2 kinderen) werkt voor minimumloon → systeem van belastingen en uitkeringen voegt niet veel 'netto-ondersteuning' toe aan minimumloon. Bij werkloosheid → sociale bijstand en kinderbijslag te laag om niet in armoede te belanden.
- Ambitieuw **MASTERPLAN** nodig, op alle niveaus (federaal en gewesten), gebaseerd op een diepgaande evaluatie van het huidige beleid en dat antwoord biedt op deze vragen (niet-dogmatisch en evidence-based):



# CONCLUSIES & AANBEVELINGEN

## 1. Hoe kunnen we de **perspectieven op werk** van alleenstaande ouders en jonge, laaggeschoolde volwassenen verbeteren?

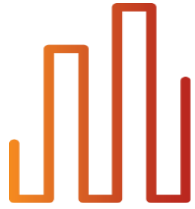
- Kunnen we met een ambitieuzere en doelgerichte taxshift de loonkosten voor laaggeschoolde werknemers verder verminderen, zonder de koopkracht aan te tasten van mensen die laaggekwalificeerd werk doen?
- De reguliere privéarbeidsmarkt biedt meer kansen dan we in België valoriseren, maar het beleidsmotto dat iedereen naar 'de markt' moet overstappen, is naïef. We moeten meer investeren in jobs in de sociale economie. Kan het budget voor initiatieven in de sociale economie verhoogd worden?
- De universele toegankelijkheid en betaalbaarheid van kinderopvang zijn cruciaal om de werkgelegenheidsgraad van alleenstaande ouders te verhogen. Bijkomende investeringen in kinderopvang en een voldoende flexibele regelgeving moeten ervoor zorgen dat lange wachtlijsten zo veel als mogelijk worden ingeperkt.



# CONCLUSIES & AANBEVELINGEN

## 2. Hoe kunnen we de **levensstandaard** van arme gezinnen met kinderen verbeteren?

- Voor mensen zonder werk is het belangrijk dat inkomensvervangende uitkeringen geregeld worden aangepast; dat geldt zowel voor het leefloon als voor de minimumuitkeringen (werkloosheid en invaliditeit).
- De jongste jaren lag de nadruk sterk op het risico van 'moral hazard' bij de verzekering tegen werkloosheid. Dat heeft geleid tot een meer omvattende activeringsaanpak en maatregelen mbt toegang tot en evolutie van uitkeringen. De bezorgdheid om 'moral hazard' mag andere bekommernissen niet in de weg staan, zoals een adequate bescherming tegen armoede.
- De levensstandaard van gezinnen met kinderen hangt af van de kosten voor huisvesting, energie en water, kinderopvang en onderwijs, sport, vrijetijd en cultuur. Werken (zelfs voltijds) volstaat niet altijd om deprivatie te vermijden. Dat is afhankelijk van hun aantal gewerkte uren, hun loon en het aantal mensen ten laste in het gezin.
- De stelsels voor kinderbijslag zijn in VL en WA hervormd. Dat is een stap naar doelgericht universalisme, maar de impact op kinderarmoede hangt wezenlijk af van het totaalbedrag voor arme gezinnen. Voor de nieuwe gewestregeringen is de vraag in 2019 dan ook welke bijkomende doelgerichte maatregelen genomen kunnen worden mbt kinderbijslag en/of school- en studietoelagen, om zo de financiële ondersteuning van arme gezinnen te verhogen.



## CONCLUSIES & AANBEVELINGEN

3. Initiatieven om de dringende noden mbt huisvesting aan te pakken, zowel om huurders met een laag inkomen op de privémarkt te steunen als om te voorzien in meer sociale huisvesting (Senaatsrapport over kinderarmoede).

→ Sociale verhuurkantoren

- Nood aan een substantiële uitbreiding van sociale huurwoningen. Een voldoende groot sociaal woonaanbod vormt immers een structurele buffer tegen armoede en waarborgt de realisatie van de verschillende elementen van het recht op wonen (kwaliteit, betaalbaarheid en woonzekerheid).
- Het aanbod van de dienstverlening van de sociale verhuurkantoren (SVK) moet gebiedsdekkend zijn.



## CONCLUSIONS & RECOMMENDATIONS

3. Initiatieven om de dringende noden mbt huisvesting aan te pakken, zowel om huurders met een laag inkomen op de privémarkt te steunen als om te voorzien in meer sociale huisvesting (Senaatsrapport over kinderarmoede).

### → Huurpremies

- “Huurpremies/subsidies moeten (...) versterkt worden voor de gezinnen in de grootste woningnood, en onder strikte voorwaarden. In het bijzonder kan hier onmiddellijk gedacht worden aan alleenstaande ouders die het hoogste armoederisico dragen of een bedrag extra per kind.” (Senaatsrapport p.130)].
- Een belangrijk aandachtspunt bij de verdere uitwerking van het systeem van huursubsidies/premies is dat iedere rechthebbende er ook effectief een beroep op doet, m.a.w. dat de non-take up aangepakt wordt door het wegwerken van allerlei drempels.



## CONCLUSIES & AANBEVELINGEN

### 4. Hoe kan de **sociale voorzieningen en diensten** arme kinderen beter beschermen tegen de negatieve en potentieel langdurige impact van deprivatie in de kindertijd?

*Kwaliteit en toegankelijkheid voor iedereen + wegwerken van financiële en niet-financiële belemmeringen*

- Kinderopvang;
- Cultuur, sport en vrijetijd;
- Gezondheid.

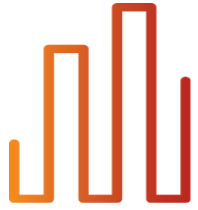
Kinderopvang: voorrangregels voor de toegang van kansarme groepen zijn belangrijk en bestaan ook in Vlaanderen. Maar het senaatsrapport over kinderarmoede merkt terecht op dat hun impact onvermijdelijk beperkt blijft zolang er wachtlijsten zijn.

Ook de transitie van kinderopvang naar kleuteronderwijs verdient bijzondere aandacht.



## CONCLUSIES & AANBEVELINGEN

5. Wat verwachten we van het **onderwijs** en hoe kunnen scholen echte 'brede scholen worden', versterkt door lokale partnerschappen en netwerken?
- Sociale ongelijkheid heeft een ingrijpend effect op de prestaties van kinderen in ons onderwijssysteem en staat opwaartse sociale mobiliteit in de weg
    - ➔ Belangrijke pedagogische en organisatorische uitdagingen.
    - ➔ Aangezien het risico op armoede veel hoger is bij kinderen van wie de moeder de school zonder diploma heeft verlaten, is de vermindering van de ongekwalificeerde uitstroom uit het secundair onderwijs cruciaal.

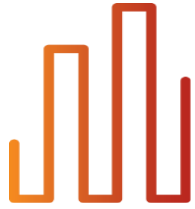


## CONCLUSIES & AANBEVELINGEN

### 5. Wat verwachten we van het **onderwijs** en hoe kunnen scholen echte 'brede scholen worden', versterkt door lokale partnerships en netwerken?

- Er is een verschil tussen de Vlaamse en Franstalige Gemeenschap mbt de interactie tussen de beleidsdomeinen Onderwijs, Gezondheid en Welzijn, en de rol die scholen zelf hierin spelen.
  - ➔ Volledig uniforme beleidsaanbevelingen voor scholen zijn dus niet mogelijk.
  - ➔ Een algemene voorwaarde voor scholen om succesvol te zijn in de aanpak van deprivatie bij kinderen, is dat ze 'brede scholen' worden, ingebed in en gesteund door lokale partnerschappen en netwerken.





# CONCLUSIES & AANBEVELINGEN

Korte-termijn aanpak van deprivatie bij kinderen: scholen staan in voor een basisniveau van welzijn voor alle kinderen:

- **Deprivatie mbt voeding** → Kinderen moeten elke dag een volledige en gezonde maaltijd krijgen. We kennen de problemen die rijzen bij de idee dat scholen moeten instaan voor gratis gezonde maaltijden voor alle kinderen, op universele basis. Toch verdient dit minstens een ernstig debat.
- **Tekort aan onderwijsondersteuning** → De ideale school gaat niet uit van de idee dat ouders of externe organisaties noodzakelijk zijn voor schoolondersteuning. Dankzij een goede voorbereiding van de leerkrachten creëert ze voor elk kind gelijke slaagkansen, onafhankelijk van de culturele achtergrond en de leefomstandigheden van gezinnen. Leerkrachten moeten de nodige competenties ontwikkelen om (vanaf de kleuterschool) kwalitatieve ondersteuning aan te bieden aan kinderen uit kansarme milieus.
- **Financiële druk door kosten** voor schooluitstappen en/of -materiaal → Schoolmateriaal dat noodzakelijk is om de eindtermen te halen moet gratis zijn in het basisonderwijs, en beperkt qua kosten in het secundair onderwijs.
- **Deprivatie mbt cultuur en sport** → Door in de school zelf kwaliteitsvolle buitenschoolse activiteiten aan te bieden. De artistieke, culturele en sportieve ontwikkeling tijdens de buitenschoolse opvang kan aanvullen wat scholen nastreven in de verplichte schooltijd, met aandacht voor gelijke kansen.



# CONCLUSIES & AANBEVELINGEN

## 6. Rol van de Huizen van het Kind

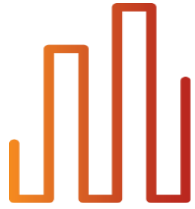
Een belangrijke troef in de Vlaamse Gemeenschap zijn de **Huizen van het Kind**. Een Huis van het Kind verbindt actoren en sectoren die zich inzetten voor preventieve gezinsondersteuning. Het Huis van het Kind kan dan ook een belangrijke rol spelen in het voorkomen en bekampen van kinderarmoede, en in het verbeteren van de werking van sociale voorzieningen. De verdere ontwikkeling van deze Huizen van het Kind is erg belangrijk met het oog op de strijd tegen kinderarmoede. In de Federatie Wallonië-Brussel moet de oprichting van de **Maisons de l'Enfance** een belangrijke dynamiek creëren.



# CONCLUSIES & AANBEVELINGEN

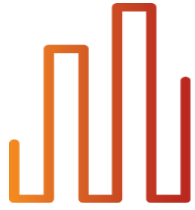
## 7. Rol van lokale overheden

- De gewesten kregen de jongste decennia steeds meer bevoegdheden.
- Tegelijk is een steeds groter deel van het Belgische sociaal beleid geruisloos gedecentraliseerd naar de lokale overheden. Dat komt door het toenemende belang van de sociale bijstand bij de inkomensondersteuning van mensen zonder werk (via het leefloon).
- Jammer genoeg vindt er geen debat plaats over de manier waarop dit nieuwe, gedecentraliseerde landschap erin kan slagen om armoede en uitsluiting op de arbeidsmarkt tegen te gaan, en ook niet over de manier waarop de bestuurskracht van gemeenten kan worden versterkt en in netwerken geïntegreerd.
- De lokale overheden – en daarbinnen de OCMW's – werken op een cruciaal niveau, met impact op een hele reeks domeinen (huisvesting, mobiliteit, onderwijs...) die het leven van gezinnen, en dus ook de kinderarmoede, beïnvloeden. Tegelijk worden ze geconfronteerd met toenemende en diverse noden. Om de speerpunten van het lokale sociale beleid te kunnen blijven moeten ze over voldoende financiële en menselijke middelen beschikken. Het is ook belangrijk de praktijkwerking van OCMW's te evalueren om bij te dragen tot hun verbetering, met name door een proces van wederzijds leren.



## CONCLUSIES & AANBEVELINGEN

8. De non-take up van beschikbare sociale diensten en uitkeringen blijft een uitdaging, net als de participatie van ouders in armoede aan het schoolleven van hun kinderen.
- Lokale overheden moeten in staat zijn om aan *outreaching* te doen voor arme gezinnen met kinderen, en hun problemen geïntegreerd aan te pakken, in samenwerking met de lokale onderwijsgemeenschap, de sector van de kinderopvang en sociale diensten in het algemeen (zie het voorbeeld van de brugfiguren in een aantal Vlaamse gemeenten, die bruggen bouwen tussen gezinnen en scholen).
  - '*Reaching out*' is arbeidsintensief en lokale overheden die zo'n beleid opzetten hebben ondersteuning nodig: gewestregeringen moeten een specifiek subsidiemechanisme overwegen voor overheden die investeren in een 'reaching out'-beleid naar arme gezinnen met kinderen en die zo de efficiëntie van beschikbare diensten verhogen. Een dergelijk subsidiemechanisme kan de hoeksteen worden van een 'alliantie tegen kinderarmoede' tussen lokale en regionale/gemeenschapsautoriteiten, op basis van afgesproken doelstellingen en instrumenten.



## CONCLUSIES & AANBEVELINGEN

België heeft het *VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind (Kinderrechtenverdrag)* geratificeerd. Daardoor bestaat in ons land een duidelijke publieke verantwoordelijkheid voor de bescherming van de rechten van kinderen. Dit zou een motivatie moeten zijn om een gecoördineerd masterplan op te zetten waar alle beleidsniveaus bij betrokken zijn, te beginnen vanaf de volgende legislatuur.

Deprivatie bij kinderen zal pas verminderen als het een **topprioriteit** wordt voor alle regeringsleden, op alle niveaus.

- De implementatie van een masterplan tegen deprivatie bij kinderen moet de verantwoordelijk worden van de **regeringsleiders** op alle niveaus.
  - Het **budget** en de hervormingen in deze plannen moeten worden uitgebreid in vergelijking met huidige plannen. Er is meer ambitie nodig in de aanpak van het probleem van armoede/deprivatie.
- ➔ Pas als er wordt gewerkt aan ambitieuze masterplannen tegen kinderarmoede, die alle beleidsdomeinen omvatten en waarin voldoende middelen worden geïnvesteerd, kunnen we succes verwachten in de strijd tegen armoede.